JAARGANG 12, NUMMER 3, SEPTEMBER 1998

SCHOUTAMBT EN HEERLIJKHEID

BEN VAN LONDEN
1907-1987

LEVEN EN WERK

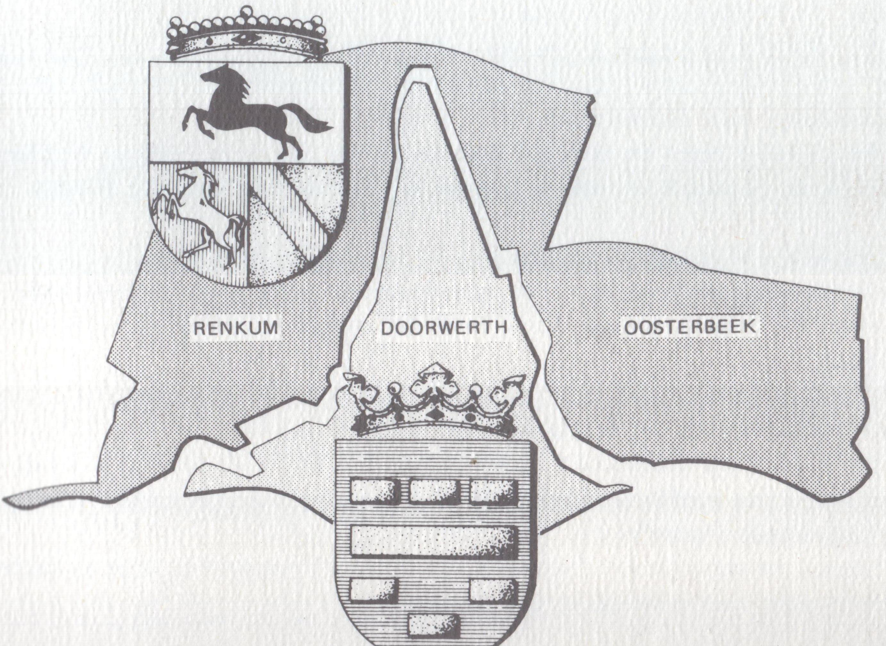

UITGAVE VAN DE STICHTING VOOR HEEMKUNDE IN DE GEMEENTE RENKUM

SCHOUTAMBT EN HEERLIJKHEID is een uitgave van de Stichting voor Heemkunde in de gemeente Renkum en verschijnt viermaal per jaar.

Redactie: C. Burgsteijn U.G. Anema
C. Meijer drs. R.P.G.A. Voskuil
Redactie-adres: Wilhelminastraat 15 6862 HA Oosterbeek tel 026-3336437

Contactpersonen voor:
Renkum en Heelsum:
C. Burgsteijn, Dorpsstraat 104 6871 AP Renkum, 0317-313209
Wolfheze:
U.G. Anema, Lawijckerhof 8, 6874 AT Wolfheze, 026-4821392
Oosterbeek, Doorwerth en Heveadorp:
C. Meijer, zie redactie-adres

Jaargang 12, nummer 3, september 1998
Inhoud:
blz. 49-69 Ben van Londen, leven en werk, Dick van Veelen
blz. 70-72 Herinneringen aan mijn vader, Sonja van Londen
blz 73-75 Openingsrede tentoonstelling Van Londen, Jaap van Woerden

Stichting voor Heemkunde in de gemeente Renkum
De stichting heeft als doel het bestuderen van, en belangstelling wekken voor, de geschiedenis van de gemeente Renkum met haar vijf dorpen.

Stichting Museum Veluwezoom
De stichting heeft als doel het verzamelen en exposeren van beeldende kunst die in de gemeente Renkum en elders aan de Veluwezoom is ontstaan.

Een informatiefolder is verkrijgbaar op het redactie-adres.
Donatiebedrag: minimaal f 22,50 per jaar (f 35,- voor twee personen), over te maken op postbankrekening 84 77 14 t.n.v. penningmeester Stichting Heemkunde Oosterbeek.
Overname van gehele of gedeelte van artikelen uit deze uitgave is slechts toegestaan met vermelding van de bron.

BEN VAN LONDEN
1907-1987

LEVEN EN WERK

Biografische notities n.a.v. de tentoonstelling van
12 september - 1 november 1998 in Museum Veluwezoom,
kasteel Doorwerth

VOORWOORD

Het zeer lezenswaardige artikel van de heer Dick van Veelen zal hopelijk voor velen een voorproefje zijn van een bezoek aan de overzichtstentoonstelling, die Museum Veluwezoom aan Ben van Londen wijdt.
De kunstenaar was erg bekend en er is veel werk van hem bij particulieren en instanties in de omgeving. Dat bleek op de middag dat er werk van Ben van Londen kon worden getoond ter taxatie en voor inbreng in de tentoonstelling. Ruim honderdvijftig geïnteresseerden waren toen aanwezig.
De formule dat voor de thematentoonstelling een beroep wordt gedaan op de bezitters van werken van de kunstenaar blijkt een goede te zijn: het verhoogt in belangrijke mate de belangstelling voor Museum Veluwezoom. En dat is alleen maar terecht: steeds meer wordt in cultuurhistorisch opzicht aandacht geschonken aan de Oosterbeekse School als voorloper van de Haagse School. Internationaal vond dat vrij recent zijn erkenning in het verzoek aan Museum Veluwezoom om toe te treden tot Euroart, een vereniging van kunstenaarsdorpen binnen de Europese Unie.
En al mag Ben van Londen dan niet behoren tot de 'echte'
Oosterbeekse School, hij is ongetwijfeld drager van de tradities die hierop terugvallen: liefde voor het landschap, in het bijzonder voor de omgeving van Oosterbeek, Renkum en Wageningen, schilderen en plein air, figuratief en ambachtelijk. Dat zijn zeker niet de slechtste eigenschappen en vaardigheden.

Mr. Martin Derckx
h.t. voorzitter Stichting Museum Veluwezoom

Ben van Londen op ca. 60 jarige leeftijd.

'Ben van Londen voelt zich thuis, daar op de 'Tamalone' in die bocht van de Rijn bij Wageningen. Hij voelt er zich thuis, zoals overal op de Hollandse wateren. Als hij wegvaart, neemt hij immers zijn huis mee. En dat het er wel weer eens van komen zal, zag ik bij mijn vertrek. Toen ik het geheel nog eens overzag, ontdekte ik dat het schip slechts met één draad aan de wal verbonden was. Met een draad voor de toevoer van stroom. Welnu, zo'n draad behoef je maar even los te maken'.

De Spiegel, 31 oktober 1953.

'Wij waren ook zwervers, vooral toen de kinderen nog niet naar school hoefden. Dan zakten we de Rijn of de IJssel af. Met het schip voeren we ook wel naar Deventer of naar Oudewater.
Dan schilderde Ben wat in de omgeving en probeerde dat te verkopen. Dat was het vrije leven'

Mevrouw M.J.R. van Londen-Smit, Arnhemse Courant, 12 mei 1998.

'Een kunstenaar moet blijven observeren, hij moet steeds weer uitgaan van de natuur en de natuur blijft eeuwig jong. In het Paradijs zongen de vogels reeds hoog in de lucht en dat doen ze nog'.

Ben van Londen, De Veluwepost, 7 september 1957.

'Ik werk ook buiten. Ach, wie doet dat nog, tegenwoordig zie je bijna geen mens meer buiten schilderen'.

Ben van Londen, De Veluwepost, 2 november 1973.

BEN VAN LONDEN (1907 - 1987)
LEVEN EN WERK

Dick van Veelen

Bernard Herman Anton van Londen werd geboren op 25 juli 1907 te Arnhem. Het gezin Van Londen, toentertijd woonachtig in de Alexanderstraat nr. 230 had vijf kinderen, vier dochters en zoon Ben, het tweede kind.
Zijn vader, Marinus van Londen (geboren 5 augustus 1873 te Bemmel) was planologisch tekenaar bij de Gemeente Arnhem.
Daarnaast was hij kunstschilder en tekenleraar aan de Gemeente-Teekenschool van Renkum-Oosterbeek, waar hij les gaf in onder andere *'Het lijnteekenen uit de vrije hand' en 'Handteekenen naar de natuur'.*
Aldus valt op te maken uit 'het Programma der lessen aan de Gemeente-Teekenschool te Oosterbeek, 15 mei 1900', opgesteld door de directeur Xeno Münninghoff. Aan deze instelling bereikte hij het 25-jarig jubileum.
Ook bij Ben van Londen manifesteerde het artistieke talent zich reeds op jeugdige leeftijd en mede door het artistieke milieu waarin hij opgroeide was het al snel duidelijk, dat een loopbaan in deze richting voor de hand lag.
Na de middelbare school bezocht hij gedurende zes jaar het Genootschap 'Kunstoefening' (de latere Academie voor Beeldende Kunsten) te Arnhem en behaalde - op aandrang van zijn vader en als basis voor de toekomst - de akte M.O.-tekenen.
Op 'Kunstoefening' genoot hij onderricht van de toenmalige directeur en kunstschilder Gerard van Lerven, de glazenier Schilling en de in Oosterbeek woonachtige edelsmid Frans Zwollo.
Tijdens en na zijn studietijd maakte Van Londen regelmatig zwerftochten, waaronder een bootreis met studiegenoten, met onder andere de kunstschilder Johan Mekkink, die later directeur van het Arnhemse Gemeentemuseum zou worden.
Tijdens één van deze zwerftochten langs de Oude IJssel bij Doesburg liep Van Londen tegen een schip aan, dat gedurende zijn verdere leven zijn woon- en werkverblijf zou worden.

Van Londen noemde het schip de 'Tamalone' naar de hoofdpersoon uit Arthur van Schendels' romans 'Een zwerver verliefd' en 'Een zwerver verdwaald'.
De 'Tamalone' zou uitgroeien tot atelierschip, waar jaarlijks tentoonstellingen 'aan huis' werden georganiseerd.
Tevens werden studiereizen - alleen of met het gezin - ondernomen. Zo werkte Van Londen in Duitsland, België, in Frankrijk aan de monding van de Gironde, in Engeland, op het eiland Sicilië en in Zweden. Daar werd de omgeving in talloze schilderijen en aquarellen vastgelegd.
Ben van Londen trad op 3 mei 1939 in het huwelijk met Maria Johanna Luchina ('Rie') Smit, geboren op 2 augustus 1912 te Arnhem. Het huwelijk werd ook in Arnhem voltrokken.
Het echtpaar nam zijn intrek in de 'Tamalone' en er werden tochten door binnen- en buitenland gemaakt. Het schip meerde regelmatig aan in de Wageningse haven en langs Onderlangs te Arnhem. Gedurende de septemberdagen van 1944 werd het schip door de Duitsers zwaar beschadigd, waardoor het zonk. Al het toen voorradige werk en schildersmateriaal ging verloren. Het gezin evacueerde naar het Land van Maas en Waal en na de oorlog werd de 'Tamalone' volledig door Van Londen hersteld.
Uit dit huwelijk werden twee dochters geboren, Sonja op 30 september 1944 te Slijk-Ewijk en Selma Marina op 24 januari 1951 te Rhenen.
Toen de dochters opgroeiden en naar school moesten werd gekozen voor een vaste ligplaats en werd een plaatsje gevonden bij het Lexkesveer in de bocht van de Rijn bij Wageningen.

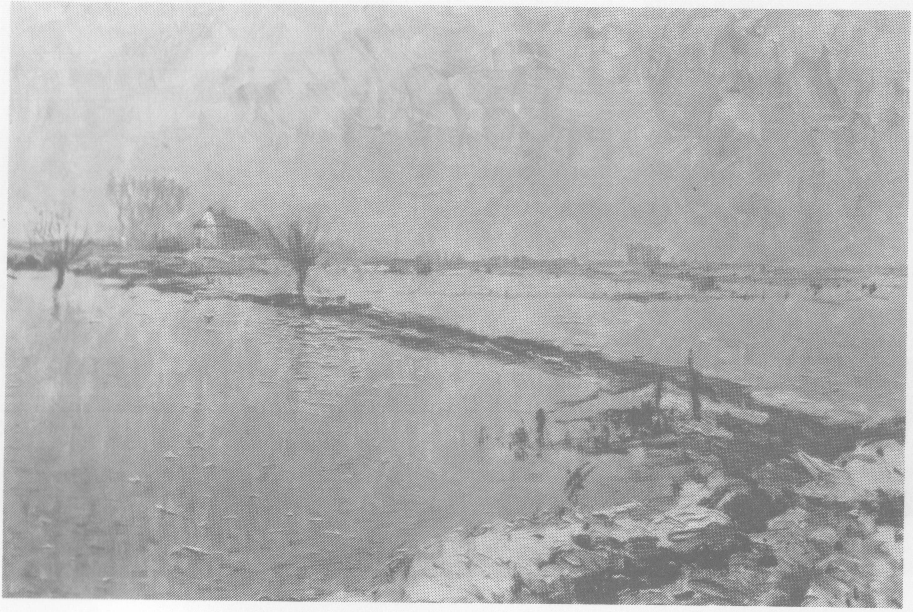

Lexkesveer te Wageningen bij hoog water, olieverf op karton, 1970.

WERK

Het oeuvre van Van Londen bestaat voor een groot gedeelte uit landschappen en riviergezichten. Zijn inspiratie haalde hij uit zijn directe omgeving. De Rijn, de uiterwaarden en de natuur in al zijn facetten waren onderwerpen, waardoor de kunstenaar zich liet inspireren. Hij leefde op de rivier en middenin de natuur.
Talrijke malen schilderde hij de Rijn en de uiterwaarden bij het Lexkesveer, bezien vanuit alle windrichtingen en in elk jaargetijde.

De Tamalone bij Lexkesveer Wageningen.

Ook de omgeving van Wageningen, Renkum en de Betuwe waren geliefkoosde plekjes, waar onderwerpen als de Keijenberg, de Renkumse beek, de Noordberg, Kasteel Doorwerth en de bloeiende fruitbomen op doek of in aquarel werden vastgelegd. Gedurende de latere jaren van zijn werkzame leven werden toenemend bloemstillevens geschilderd.

Kerkje op de heuvel te Heelsum, olieverf op board, 1972.

Van Londen schilderde meestal buiten, in de open lucht.
De Gelderlander Pers van 29 oktober 1971 schrijft hierover:
'Ben van Londen werkt direct, d.w.z. de opzet van een schilderij maakt hij buiten, ter plekke, de afwerking kan soms in zijn atelier gebeuren omdat niet elke dag geschikt is om buiten te werken en ook de lichtval per keer zeer kan verschillen'.
'Ik heb geen gemiddelde tijd, waarin ik een schilderij maak, sommige dingen zijn meteen goed, andere vergen tijd, ontstaan vanuit een spanning en soms duurt het dagen voor je ermee verder kunt. Het gebeurt wel dat ik op stap ga, onderweg breekt mijn ezel, ik vergeet de helft van mijn materiaal en er ontstaat toch een goed schilderij'.

Het merendeel van het omvangrijke oeuvre van de kunstenaar bestaat uit olieverfschilderijen, vaak in karakteristieke afmetingen - langwerpig, breed doek - waardoor een panorama-achtige voorstelling ontstaat. Van Londen gebruikte deze manier van werken vooral bij zijn riviergezichten en uiterwaardenlandschappen.
Ook vormen aquarellen een belangrijk deel van zijn werk, zij het in minder grote getale.
De inlijstingen van zijn schilderijen verzorgde Van Londen zelf. Hij ontwierp een constructie, waarbij het doek, ingelijst in een smal lijstje, op een bredere lijst werd geplaatst. Ook dit gaf weer
een zekere ruimtelijke werking. De aquarellen werden in kijkmappen aangeboden.
Tevens vervaardigde de kunstenaar talrijke litho's met als favoriete onderwerpen het Lexkesveer en stadsgezichten van Wageningen. Ook maakte hij etsen en houtsneden.

Om het werk onder de aandacht van het publiek te brengen werden op de 'Tamalone' in het najaar de jaarlijkse overzichtstentoonstellingen gehouden. Deze tentoonstellingen waren dagelijks te bezoeken. Schilderijen sierden de wanden van de kajuitboot, terwijl aquarellen in portefeuille voor het publiek ter inzage lagen.

Woonwagen op de Haarweg te Rhenen, olieverf op board, ongedateerd.

De uitnodigingen werden door de kunstenaar zelf ontworpen, meestal vergezeld van een tekening. Aan deze tentoonstellingen werd ruimschoots door de regionale pers aandacht geschonken en zo bezocht de bekende Oosterbeekse kunstrecensent Johan Wesselink steevast de jaarlijkse Van Londen-tentoonstellingen. Aan het einde van deze biografische schets zijn enkele beschouwingen van zijn hand opgenomen.

Ben van Londen in zijn atelier-woonboot.

Tijdens de kerstdagen van 1961 was Van Londen één van de gastexposanten, die exposeerden met de leden van de Oosterbeekse kunstenaarsvereniging 'Rhijn-Ouwe' in het toenmalige Streekmuseum aan de Molenstraat te Rhenen.
In de jaren '30 heeft Van Londen enkele kortdurende vaste betrekkingen gehad. Zo was hij enkele jaren als botanisch tekenaar verbonden aan de Landbouw Hogeschool van Wageningen en leraar aan de Avondambachtschool in diezelfde plaats. Na de oorlog is hij zich geheel aan zijn kunst gaan wijden.

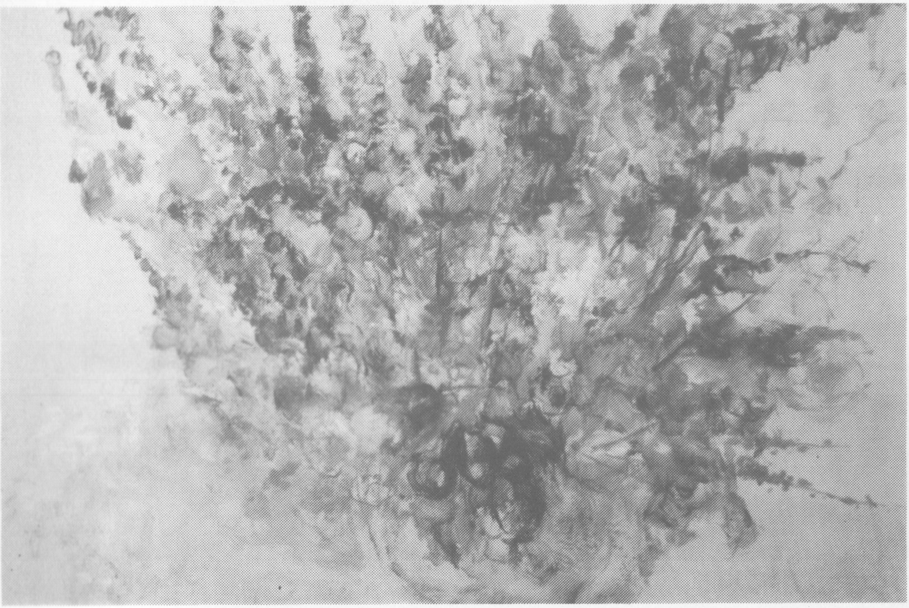

Bloemstilleven, olieverf op board, een van de laatste werken, ongedateerd.

Onder de Wageningse bevolking waren meerdere Van Londen liefhebbers en verzamelaars, die regelmatig werk aankochten en mede ervoor zorgden, dat de kunstenaar van zijn werk kon leven. Ook de Gemeente Wageningen en de Landbouw Hogeschool waren belangrijke afnemers van zijn werk. Menig jubilerend, afscheid nemend ambtenaar of promovendus ontving een 'Van Londen'.

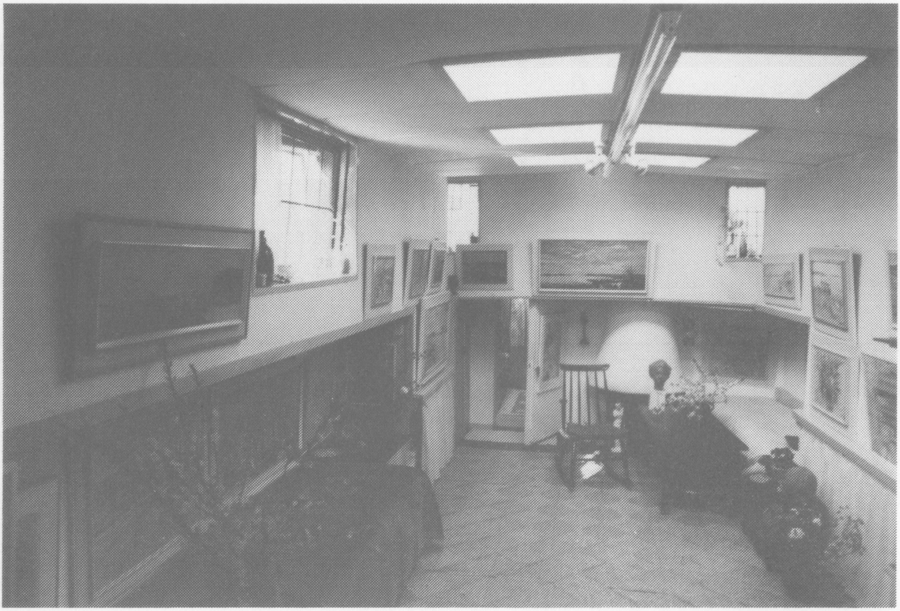

De Tamalone als expositieruimte.

Reemst, aquarel, 1972.

Naast zijn werk als kunstschilder was Van Londen, samen met de beeldhouwer D.A.C. (Dingeman) van der Graaf vele jaren docent aan de Vrije Academie ofwel de Avondschool voor Beeldende Kunsten te Wageningen. In feite was de Vrije Academie de opvolger van de Wageningse kunstenaarsvereniging 'Pictura Veluvensis', waarvan Ben van Londen jarenlang secretaris is geweest. De academie, door beide kunstenaars vanuit eigen initiatief opgericht, had de beschikking over een eigen atelierruimte, een zolder boven het gebouw van gemeentewerken aan de Waagstraat. Ben van Londen gaf les in schilderen, aquarelleren en grafische technieken, terwijl Van der Graaf houtsnijden, gipsgieten en beeldhouwen doceerde.

Ben van Londen kan met recht worden getypeerd als een figuratief en ambachtelijk schilder met een zeer kleurrijk en herkenbaar palet.
Wars van alle moderne invloeden, die hem vooral in de zestiger jaren niet onberoerd moeten hebben gelaten, ging hij zijn eigen weg en hield hij vast aan zijn eigen ideeën en idealen.

Ben van Londen overleed op 17 november 1987 te Wageningen.

La Valette, Frankrijk, aquarel, 1967.

Om een beeld te krijgen van het werk van Ben van Londen, zijn onderwerpen en technieken, laten we de bekende kunstrecensent Johan Wesselink aan het woord, die de kunstenaar persoonlijk kende en die regelmatig tentoonstellingen van hem bezocht en beschreef.
De volgende citaten komen uit het Gelders Dagblad van 19 oktober 1960 naar aanleiding van een tentoonstelling op de 'Tamalone':

'In dit schip worden schilderijen en aquarellen, 't nieuwe werk van Ben v. Londen, tentoongesteld. Deze schilder leeft niet op een afstand van zijn onderwerpen. Hij leeft er midden in. De natuur, het landschap, het water en de lucht vooral, hebben hem als 't ware geabsorbeerd en het is daarom dat hij in het landschap een atmosfeer weet te leggen, die zijn schilderijen maakt tot een afspiegeling van zijn eigen door de natuur gegrepen wezen, vervult van de atmosfeer, die hij dagelijks ondergaat. Daarom zijn deze schilderijen eerlijk en open, helder en licht, omdat rondom de 'Tamalone' de natuur, dat is het landschap, de rivier en de hemel dat ook zijn'.
Vervolgens:
'De zuivere klank gaat door al het werk van Ben van Londen, over de grijze verten der rivier, door het winterse land. Zuiver en eenvoudig, zonder berekende effecten. Eerlijk en uit het hart.
De aquarellen dragen dat kenmerk ook en we zien in de portefeuille vele, die in waarheid aquarellen zijn, diffuus van toon, vervloeiend in doorzichtige kleuren, een werkelijkheid, waarin alle hardheid overgegaan is, verinnigd is tot een droombeeld van die werkelijkheid, nochtans niet te zeer verwaasd. Technisch zijn deze aquarellen in hun ware, dat is het ijle, transparante wezen begrepen'.

In een volgende recensie in een krant van 24 oktober 1966 beschrijft Wesselink, in zijn bekende poëtische stijl, wederom een tentoonstelling op de 'Tamalone', waarin hij tevens het ambachtelijke en figuratieve werk van Van Londen verdedigt tegen opmerkingen van, zoals hij zegt, *'een of andere moderne artiest':*
'Als daar onder de Wageningse berg het herfstgoud valt en over de Rijn de lichte nevels hangen, dan is het de tijd dat de schilder Ben van Londen op zijn woonaak 'Tamalone' zijn werk van het jaar exposeert. De wandeling langs die heuvelrand, dat bootje daar op de Rijn, dat omfloerste zonlicht, het was wel een entree in harmonie met de schilde-

rijen in het schip Tamalone.
Ben van Londen ondergaat de toonwaarden van het rivierenland en dank zij een meesterschap over palet en penseel doet hij ook de beschouwer van zijn schilderijen de stemmingen ondergaan van dit bijzondere landschap, zoals dit in kleur en atmosfeer zich openbaart door de seizoenen heen. Dit is naturalisme. Dat is uit de tijd, zegt ergens een of andere moderne artiest en haalt laatdunkend de schouders op. Alsof de natuur niet eeuwig is en in haar wisseling altijd nieuw. En zou de schilder, die de natuur in haar wisseling ondergaat en over meesterschap tot weergave beschikt dan niet altijd nieuw kunnen zijn? De ware kunst heeft vele aspecten, verblijdend of angstaanjagend, juichend of klagend, sereen of beschuldigend. Zij onderricht en verkondigt.
Bij Ben van Londen is ze verblijdend en sereen en die emoties ontleent hij aan de natuur. Daarom is hij een naturalist. Zijn werk brengt mij in een rustige, vredige en blije stemming.
Het voldoet aan twee van de normen, die ik hierboven noemde en die ik te vaak mis in het werk van sommige jonge schilders, die spreken van: Dat is uit de tijd.
Excuseer deze boutade. Ik kom terug op de landschappen in de intimiteit van de Tamalone. Er is het landschap 'Lente'. Het prille is er in de atmosfeer, het nog ontwakende vóór de uitbundigheid van de bloei. In de riviergezichten, het water, de oevers, het ritselend oeverriet, is de stilte en het verschiet, waarin gedachten wegdrijven naar de verte.
Er is een slootkant, die bedekt is met watergentiaan, diepgroen waaruit bloemen schuchter omhoog komen en daar is dat mooie gezicht op de Waal bij Doodewaard, het nevelige licht dat weerschijn vindt in het water, de toren van het oude kerkje, een verschiet van opalen toon, de stilte van het scheepje in het goudachtige van een late zon, het is een droom, een serene bekoring, zo doorvoeld als we niet weer mogelijk achten in de kunst van heden [.......].
Ben van Londen heeft een fijn palet, een gevoelige visie op de natuur en is in zijn composities van een rustige evenmaat.

Tenslotte een niet bij name genoemde recensent, die in De Veluwepost van 25 oktober 1974 zijn indrukken weergeeft van het werk en de tentoonstelling van dat jaar op de 'Tamalone':
'Dit jaar begon deze najaarsgebeurtenis op 19 oktober en hij zal eindigen op 10 november a.s., 's avonds om 8 uur. Iedere middag is men tot dan welkom, ook op zondagen, vanaf 2 uur 's middags tot 8 uur 's avonds. Ben van Londen verzorgt zelf deze expositie in zijn eigen privé-sfeer. Hij maakt zelf de affiches en ook de uitnodigingen dragen zijn eigen stempel. Altijd is het een smaakvolle carte met een litho of tekening van zijn hand. Ook ditmaal is dit het geval, wij krijgen een intiem boerentafereeltje onder onze neus, een beetje winters, erg rustig en met een suggestie van rondebollenzonnelicht van achter de kale populieren.
Die intimiteit is eigenlijk een kenmerk van Ben van Londen's schilderijen. Zijn werk is altijd naar de Natuur gemaakt. Natuur met een hoofdletter, want de Natuur is voor hem niet alleen een bestaansmogelijkheid, zoals voor ons allen, maar een onuitputtelijke bron van inspiratie. Een dubbele bron van bestaan dus. De regelmatige bezoeker van de 'Tamalone' zal dan ook ieder jaar een oeuvre aantreffen, dat dezelfde sfeer ademt. Een sfeer van blijheid, van melancholie ook. Een heel besloten sfeer, een sfeer ook van wijdheid en horizonten, die nog tot achter het doek lijken te reiken. Een decoratief stilleven of een spel van licht en lucht, van wolken en golven. Hoe dan ook, Ben van Londen schildert de Natuur in al zijn seizoenen. Het detail is ondergeschikt aan de compositionele vorm. Het coloriet is meester over de onderwerpen. Zo ontstaat een schilderstuk, dat niet klakkeloos een plaatje van de werkelijkheid is. Zo'n plaatje zou dan op den duur ook niemand bevredigen, noch de schilder, noch de koper. Maak dan een paar extra ramen in je muren en kijk naar buiten. Of hang wat posters op. Nee, een schilderij van van Londen is meer dan een venster. In een schilderij van deze natuurliefhebber, levensgenieter en kunstschilder (een ideale combinatie!) proeft men schoonheid van een directe, ongekunstelde soort. Indrukken van buiten, verwerkt in een gevoelig hart en door scherp observerende ogen en deskundige handen op het doek gebracht'.

Bosgezicht op de Keijenberg, olieverf op karton, ongedateerd.

Bijlage 1

Herinneringen aan mijn vader
Sonja van Londen

'Mijn vader woont in mij', zo voel ik dat. Als ik door zo'n pril voorjaarsbos loop hoor ik hem zeggen: 'kijk eens hoe mooi dat frans-groen op die berkenstammetjes', of lopend langs de Rijn: 'kijk eens door je oogharen naar dat mooie verschietje'.
Voor iemand die zo sterk visueel was ingesteld als hij, maakte het niet uit of het warm of koud weer was, maar was het van primair belang hoe het licht over de rivier lag, of er mooi tegenlicht was en of de kleuren niet te hard waren. Op dagen waarop iedereen zich in de zon koesterde, kon mijn vader ongedurig rondlopen en mopperen: 'Bah, wat een blikkerig licht, net een ansichtkaart'. Hele landen werden afgekeurd, zoals Engeland, omdat het 'te plaatjesachtig' was, niet 'schilderachtig'. Nee, dan was Frankrijk het ideale land, hortensia's op een boerenerf, oude Bretonse huizen met daslook op de daken, of gewoon wat trage Normandische koeien, 'bewegende lichtvlekken in het landschap'.
Hij leerde mij de zeer uiteenlopende kleuren van schaduw zien, niet zwart, maar nuances van blauw, paars en mauve. Ook wees hij vaak op de vele kleuren die sneeuw aan kan nemen, afhankelijk van het landschap en de luchten erboven. Hoe graag en goed schilderde hij sneeuw, uitgerust met een speciaal 'handenwarmertje' (èn een klein flesje cognac).

Ja, als schildersdochter verbaas je je soms over de reacties van anderen. Op de lagere school gebruikte ik als boekenlegger in mijn rekenboek een grappige naaktstudie die mijn vader van mijn (mooie) moeder had gemaakt. Eens rolde deze uit mijn boek, de meester raapte het geschokt op en riep mij op het matje, omdat ik zulke 'vieze plaatjes op zak had'.
Poseren moest ik zelf ook wel eens, zeer tegen mijn zin. Mijn vader had een 'avondacademie' op een oude, romantische zolder, waar eens per week een aantal getalenteerde mensen schilderden. Er werd portret geschilderd, soms was er een naaktmodel, vaak ook nam hij een veldboeket mee of een bosje goud-gele makrelen. Als model koos hij 'mooie koppen', zoals die van de orgelman of de visboer, die tegen vergoe-

ding wel een avondje wilden poseren. Maar als het model verstek liet gaan moest ik mee, stil zitten, koffie en thee verzorgen in de pauze en dè plaat omdraaien. Op de oude grammophoon werd n.l. onveranderlijk het klarinet-concert van Mozart gedraaid. De muziek 'golfde' door de avond, want de plaat was volkomen krom getrokken en ergens in het middendeel haperde steevast de naald. Ik sprong dan van mijn poseerkrukje, gaf de naald een zetje en dan gleed de klarinet weer verder. De sfeer op 'Pictura Veluvensis' was altijd bijzonder geanimeerd en een ieder die daar kwam, soms 30 jaar lang, herinnert zich deze avonden als zeer warm en inspirerend.

Mijn vader had iets wereldvreemds. Hij kon goed met mensen omgaan en bezat ook een grote mensenkennis, maar het prettigst en veiligst voelde hij zich op zijn eigen Tamalone, op het water tussen het riet, bij de lage luchten. Toen ik later naar 'de steenwoestijn' (=Amsterdam) verhuisde, kwamen hij en mijn moeder mij geregeld opzoeken. Het was een hele toer om het huisje in de Jordaan te vinden en steeds weer verbaasde hij zich hoe je toch zó kon wonen tussen al die mensen, huizen, auto's. Eens wilde hij alleen naar de vogeltjesmarkt op de Noordermarkt. Uren bleef hij toen weg en wij werden nogal ongerust, maar tenslotte kwam hij heel monter terug: 'ik ontmoette een schilderachtig, oud vrouwtje op de markt, die me bij haar thuis uitnodigde om haar kanariepietje te laten zien. En toen hebben we uren aan haar keukentafel zitten praten'.

Mijn vader werkte veel en intensief. Bijna elke dag trok hij erop uit om te schilderen, soms per fiets, later per auto en vaak in zijn kleine roeibootje. Niet altijd kwam hij tevreden terug ('niet elk schot kan een eendvogel zijn'), maar tegen kritiek kon hij slecht. Mijn moeder was een groot bewonderaar van zijn werk en als zij een werk wat minder vond zei ze alleen: 'die van gisteren was beter, Ben'.

Een jaarlijks hoogtepunt was de tentoonstelling in de boot in oktober. Het was een drukke, enerverende tijd voor mijn ouders: affiches ophangen, uitnodigingen versturen, het interview met de krant en de vele, vele bezoekers die de loopplank overkwamen. Het was bovendien een leuk uitje, mijn vader kon onderhoudend vertellen en 's middags was er vaak een glaasje wijn. Als er moelijke klanten waren, schoot mijn

moeder charmant te hulp, maar het kon niet voorkomen worden dat er weleens een klant ontevreden een schilderij terugbracht. Zoals de vrouw van de tandarts, die een groot riviergezicht met stapelwolken had gekocht. Boos zei ze: 'er zit een 'beertje' in de wolken dat mij irriteert en het bootje aan de einder schiet ook maar niet op'. Of mijn vader die er maar uit wilde schilderen!

Het is heerlijk om je talent te kunnen ontplooien en datgene te doen in je leven waar je 'op gebouwd' bent. Maar het is nog fijner als die zelfvervulling via en met een ander loopt. Zo hadden mijn ouders het grote voorrecht elkaar getroffen te hebben. Zij pasten zo wonderwel bij elkaar. Mijn vader, onstuimig, soms lastig, temperamentvol en altijd met een toegeknepen oog om te zien hoe het licht viel, en mijn moeder, een beetje sereen, wat nuchterder en evenwichtig en altijd toegewijd aan hem en hun leven op de Tamalone.

Bijlage 2

Openingsrede tentoonstelling Ben van Londen
Jaap van Woerden

Ben van Londen is een veelzijdig kunstenaar. Hij beperkte zich niet tot landschappen en riviergezichten. Hij schilderde ook portretten, bloemen en stillevens. Hij maakte tekeningen, aquarellen en grafiek. Maar z'n eigenlijke veelzijdigheid ligt nog heel ergens anders. Wie zijn werk dat hier hangt goed bekijkt ziet een opmerkelijke rijkdom aan verschillen. Bijvoorbeeld in de verschillende visies op het landschap: lage en hoge horizonten: vergezichten en verrassende uitsneden uit de natuur. Met daarnaast verschillen en variaties in techniek: van 'tonaal' en atmosferisch kleurgebruik via een impressionistische toets tot een bijna pasteuze verfopdracht.

Een aantal schildertradities komen zo op een gelukkige manier samen in het werk van Ben.

Allereerst de lokale traditie van de grote Romantische 'plein-air' schilders van de Veluwezoom (die teruggaat tot de oude Bilders), waardoor juist hier in déze omgeving - van Renkum tot Oosterbeek - het Nederlandse Barbizon kon ontstaan.

Een tweede traditie is die van de schilders van de Haagse school, waarvan er velen (Mauve, Maris, Roelofs) naar deze omgeving kwamen of daar voor langere tijd verbleven. Zij schilderden het landschap, de lucht en vooral ... het licht.

Ook Ben heeft in deze traditie gewerkt, waarin onder het Hollandse en Gelderse licht naar die grondtoon wordt gezocht waardoor alle kleuren, zoals de jongere Bilders het noemde, 'tot één geheel worden gebracht'. Van deze 'tonale' schildertrant zijn op de tentoonstelling enkele voorbeelden aanwezig.

Maar omdat Ben meer is dan een tonalist wilde hij ook licht vangen en kleur schilderen op een àndere manier: met een lossere toets, in een vrijer handschrift. Dat is de derde traditie waarin hij staat: ... de schilderkunst van het nieuwe licht. Het gaat niet meer om het schilderen vàn het licht, maar om het schilderen mèt licht. In de losse toets en de korte penseelstreek wordt licht geschapen en zichtbaar gemaakt. Het schilderij is nu geen afbeelding meer, maar zelf een werkelijkheid van gegenereerd licht. De Impressionisten en Ben hebben ons de wereld anders

laten zien, door licht dat ontstaat uit verfdeeltjes en complementair kleurcontrast. Zo ontstonden Ben's landschappen en riviergezichten, die eigenlijk abstracties zijn van de werkelijkheid, maar -gelukkig voor de kopers- toch topografisch correct zijn en goed herkenbaar! Ondertussen ontwikkelt Ben zijn techniek nog verder en verschijnen er in z'n werk plekken waar een impressionistische werking van het licht niet meer volstaat. Dan zijn er kleurexplosies, waar de verf haast materieel en pasteus is opgebracht. Expressieve kwaliteit onstaat er vaak ook door het loslaten van de lokale kleur, het persoonlijke handschrift en een ruigere verfopdracht. Dat is het vierde element in het veelzijdige werk van Ben.

Wij zijn hier, in Doorwerth, in het hart van de Nederlandse landschapschilderkunst. Het buiten-in-de-natuur (het 'plein-air')-schilderen is in Nederland hiér voor het eerst beoefend. Ben werkte en leefde in de natuur. Het rivierlandschap was z'n natuurlijke habitat. Daarom wóónde hij op het water, waar het licht elk moment van de dag verandert. De kunst is je open te stellen voor dat licht: het te zien, te voelen en te ervaren. Zoals bijvoorbeeld Willem den Ouden dat nog steeds doet, die ook bij de rivier woont en werkt, en soms de hele dag - al tekenend - niet van z'n plaats komt ... omdat er zoveel gebeurt door de voortdurend-wisselende werking van het licht. Elke minuut, zegt hij, verandert het licht, de lucht en het landschap. In het Nederlandse rivierenlandschap kom je ogen te kort. Grote buitenlandse schilders kwamen daarom juist naar Nederland omdat het licht hier (door het vocht in de lucht) zo subtiel is en vol nuances. Monet, Whistler, Liebermann kwamen naar het licht in het land van Cuyp en Ruysdael; Weissenbruch en Maris (Willem vooral; hij schilderde geen koeien -zei hij-, maar lichtvlekken ... òp de koe). Degas kwam ook hier naar toe en zei dat hij met z'n vrienden (Fantin Latour en Whistler) allemaal dezelfde richting waren gegaan, namelijk de weg naar Nederland: 'A nos débuts Fantin, Whistler et moi nous étions sur la même voie: la route de Hollande!' Precies de tegenovergestelde richting gaan tegenwoordig veel vakantiegangers ... naar het Zuiden, naar het ongenuanceerde licht. Ben vertelde dat hij één keer op een eiland in de Middellandse zee was geweest. Eén keer, maar nooit meer. Daar kun je niet schilderen, zei hij. Het licht daar is te hard, te ongevoelig.

Ideaal is het door het landschap te dwalen dat de schilder gezien heeft:

met schildersogen kijken. Nescio deed dat in z'n prachtige 'Natuurdagboek'. U kunt dat ook doen vandaag, hier in het landschap van Ben, aan de Rijn. En als U de smaak te pakken heeft kunt U (tot morgen nog) hetzelfde doen langs die andere schildersrivier, de Leie, waar U via fietspaden vanaf Gent (vèr van de autoweg) het geurende rivierlandschap kunt proeven en genieten, samen met vijf tentoonstellingen die het licht verheerlijken, de lucht en het landschap. Misschien moet ook hiér weer zoiets
plaatsvinden, langs musea en de mooiste plekjes van de IJssel en de Rijn; als een voortdurende hommage aan de landschapschilders van de Veluwezoom!

Marville, Frankrijk, aquarel,1962.

Bronvermelding

Plakboek van Ben van Londen met diverse krantenknipsels, beschikbaar gesteld door mw. M.J.L. van Londen-Smit, Leersum.

Verantwoording

Ten behoeve van de illustraties is gebruik gemaakt van de collectie van mevrouw Van Londen, tenzij anders vermeld.

De foto's van de schilderijen en aquarellen zijn gemaakt door Hannie van Grootheest, Oosterbeek.

Met dank aan:
Jan Boelens Fotografie, Doorwerth

De tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt dankzij een financiële bijdrage van :

LENTJES & DROSSAERTS N.V. BANKIERS, 's-Hertogenbosch.

Bestuur Stichting voor Heemkunde in de Gemeente Renkum:
drs. J.W.A.M. Verlinden, voorzitter
mw. A. Hoogmoed-Bakker, secretaris
C. Meijer, penningmeester
U.G. Anema
Jkvr. J.W. Beelaerts van Blokland
C. Burgsteijn
mw. H. Groothedde
drs. R.P.G.A. Voskuil

Jhr. mr. H.G. van Holthe tot Echten, ere-voorzitter
S. Datema, ere-lid

secretariaat: Van Schermbeeklaan 2, 6703 GJ Wageningen,
tel. 0317-411488

Commissie activiteiten
U.G. Anema
C. Burgsteijn
mw. H. Groothedde
drs. R.P.G.A. Voskuil

Commissie publicaties
C. Burgsteijn
mw. A. Hoogmoed-Bakker
C. Meijer

Commissie bibliotheek
mw. H. Groothedde
mw. A. Hoogmoed
C. Gerritsen

Bestuur Stichting Museum Veluwezoom:
mr. M.P.G. Derckx, voorzitter
J.J. Slok, secretaris
mw. A.Th. de Kluis-van Swigchum
D. Huisman, penningmeester
ir. W.J. Kneppelhout
mr. R.G. Fierst van Wijnandsbergen
A. Vanhaelen
D.J. van Veelen
secretariaat: Weverstraat 108, 6862 DS Oosterbeek
tel. 026-3335364